

depths of Asia. Amidst the archeological material, this horizon is marked by burials of warriors with ceremonial Prokhorovka-type gold-encrusted saber bayonets and a huge amount of jewelry made up in the best traditions of South and Central Asia. This horizon of antiquities is very well recognizable on the vast areas stretching from China to the Black Sea, which makes it possible to speak about the Sarmathian history of the 2d – 1st century B.C.

Key words: *the Sarmatians, Prokhorovka burial mounds, nomads.*

В.Ю. Зуєв

ПРО ЧАС АКТИВНОГО ВИСТУПУ САРМАТІВ В СТЕПАХ ЄВРАЗІЇ ЗА АРХЕОЛОГІЧНИМИ ВІДОМОСТЯМИ

Сарматська археологія виникла в радянській науці як самостійний напрям в кінці 40-х років ХХ ст. на основі парадигми савромато-сарматської історико-культурної єдності. В силу політичних умов, ідея про тотожність та історичну наступність савроматів і сарматів, трактувалася спочатку як стадіальна концепція автохтонного розвитку культур і протиставлялася міграційній ідеї формування культур сарматського кола. Тотожність і спадкоємність савроматів і сарматів не було доведено, а було декларовано як концептуальну установку. Вся подальша лінія розвитку сарматології йшла по лінії розмивання і компромісів між реальним історичним матеріалом і бажанням зберегти головну парадигму. На даний час вже визнано, що історичні савромати не мають відношення до археологічних пам'яток Приуралля і Поволжжя VI-IV ст. до н.е. Зберігається лише якесь умовне найменування цих старожитностей «савроматської», виключно як археологічний сленг. Не витримує критики і ідея про те, що культура ранніх сарматів формувалася в Приураллі і Поволжжі на базі наступності традицій попереднього часу. На даний час немає ніяких чітких уявлень про пам'ятники III – першої половини II ст. до н.е. в цих регіонах. Найбільш ранні і виразні сарматські пам'ятники, зіставляються з епонімними старожитностями південної групи Прохорівських курганів, датуються другою половиною II – початком I ст. до н.е. Вони не мають місцевих коренів в Приураллі і принесені сюди широким потоком номадів, що рушили в середині II ст. до н.е. з глибин Азії. В археологічному матеріалі цей горизонт пам'яток маркується похованнями воїнів з церемоніальним, обробленим золотом, клинковою зброєю Прохоровському типу і великою кількістю ювелірних виробів, вироблених в художніх традиціях південної, середньої та центральної Азії. Цей горизонт старожитностей добре простежується на просторах від Китаю до Причорномор'я і дозволяє говорити предметно про сарматську історію II-I ст. до н.е.

Ключові слова: *сармати, сарматологія, Прохорівській кургани, кочівники.*

УДК 94(477.62=14)(045)

В. І. Івацький

ГРЕКО-ТАТАРИ ТА ГРЕКО-ЕЛЛІНИ: ІСТОРІЯ ІДЕНТИФІКАЦІЙ

В статті простежується виникнення двох грецьких ідентифікацій: греко-татари та греко-елліни. Визначаються фактори їх появи, час виникнення, основні чинники їх розвитку. З'ясовано місце політики коренізації в УСРР в процесі трансформації грецької ідентичності з конфесійної у етнонаціональну.

Ключові слова: грецька ідентичність, конфесійна ідентичність, етнонаціональна ідентичність, «коренізація», греко-татари, греко-елліни.

В Україні налічується 136 національних [1] та 82 релігійних соціальних ідентичностей. Їх діяльність організовано у роботу близько 1600 об'єднань, з яких 45 мають всеукраїнський статус [2]. За даними перепису 2001 в Україні мешкає 91,5 тисяч осіб, що визначили себе греками, з них 77,5 % у Приазов'ї Донецької області [1]. Така локалізація носіїв дозволила їх політично активній частині організуватись у Федерацію грецьких громад України. Центром громади стало місто Маріуполь [3]. Попри офіційну національну ідентичність в околицях Маріуполя широко використовується поділ греків на «греко-татар» та «греко-еллінів» [5].

Метою дослідження є визначення витоків розподілу греків Українського Північного Приазов'я на дві підгрупи – греко-татар та греко-еллінів.

На початок ХХІ ст. проведено низку досліджень які торкаються визначеної проблематики в Україні. Мова йде про дисертаційну роботу З.В. Нечипоренко «Регіональні особливості політики коренізації (українізації) в УСРР» [4]. Етнокультурний розвиток грецької спільноти Приазов'я плідно досліджений відомим маріупольським науковцем І. С. Пономарьовою. Слід окремо відмітити монографію «Етнічна історія греків Приазов'я (кінець ХІІІ – початок ХХІ ст.)» [5], яка по суті є енциклопедією історії та культури греків Українського Північного Приазов'я. Політика «еллінізації» греків УПП є об'єктом кількох публікацій Л. Д. Якубової, наприклад статті «Мовна проблема та її вплив на етнокультурне життя українських греків (середина 20-х – 30-ті рр. ХХ ст.)». Як видно із назви увагу було зосереджено на мовному аспекті «еллінізації» [6, с. 127]. Особливої уваги заслуговує також дисертаційне дослідження В. В. Баранової «Греки Приазов'я: етнічна самосвідомість та мова» [7] виконане у Російській Федерації.

Грецька ідентичність з'явилась в Приазов'ї разом із спільнотою мігрантів православних християн Константинопольського патріархату з Криму, яких в Російській імперії називали «греки», або синонімом «ромей» у значенні конфесійної спільноти. Нащадки тієї конфесійної спільноти-мігранта сьогодні йменуються греками у етнополітичному сенсі.

Процес перетворення конфесійної ідентичності у етнополітичну зайняв близько століття – з кінця ХVІІІ ст. до початку ХХ ст. Політизація носіїв та самої грецької ідентичності розпочалась разом із поширенням націоналістичного сприйняття політичного простору. А актуальність національних ідентифікацій походила із права націй на самовизначення. Тобто кожна група індивідів із певними спільними «національними» ознаками мали право на створення власної держави. Вибудовувався прямий зв'язок між націями та державами.

Такий зв'язок у маріупольських греків вперше фіксується в середині ХІХ ст. у дослідженнях В.Ф. Розанова (1781-1858), С.А. Серафімова (?-1874), А. Аттарінова («Опис побуту маріупольських греків» від 1866р.), В.І. Григоровіча. Чіткіше вказаних попередників націоналістичне розуміння грецькості встановив Ф. Хартахай. В низці його досліджень проводиться прямий зв'язок між античними греками та сучасними, при чому сучасникам він докоряє за втрату «істинних», «правильних», «благородних» рис на користь «згублених», «отруєних». Автор підкреслює, що стались зміни, оскільки вважає маріупольських греків генетичними нащадками «херсонеських» античних. Крім того, такі трансформації в уявленні Хартахая є негативними, він застосовує епітет «іскаження». Постійно підкреслює, що маріупольські греки справжні нащадки античних, які втратили «самобутність» та зтатарились.

Саме з Ф.Хартахая вперше фіксується розподіл маріупольських греків на дві групи – зтатарених та тих що зберегли власну культуру. Думка про можливість самотності «зтатарених» греків дослідниками того часу ігнорується.

Показовими у плані присутності грецької ідентичності в Приазов'ї є результати перепису населення від 1897 р. Згідно із ними в Маріупольському повіті нараховувалось близько двадцяти тисяч осіб, які вважали рідними турецьку або татарську мову та сорок вісім тисяч грецьку [21].

Трактовки цих результатів можуть бути різними, об'єктивно лише те, що греки ідентифікували своєю мову як татарську або турецьку. А в ракурсі загальноприйнятого на той час маркеру національної ідентичності (яка мова – така й нація) напевно самоназва та назва мови викликали запитання на які відповів широкий та впливовий (передруки продовжується і на початку XXI ст.) збірник «Маріуполь та його околиці». Розбіжності в розмовних маріупольських діалектах також пояснюються занепадом грецької культури в Криму та «переймання» частиною греків татарської мови. В той же час неоднозначно трактується походження «татаромовних» греків – а саме їх етногенез пов'язується із «аланами та асами», а загалом маріупольська грецька спільнота визначається як та що складається з «двойного національного состава бывшего християнского населения Крыма» [22, с. 10-13]. Тобто на кінець XIX ст. сформовано уявлення про дві підгрупи серед греків Приазов'я.

Після громадянської війни офіційно з'являються два етноніми «греко-татари» та «греко-еллінци». В 20-30-ті роки XX ст. в Приазов'ї активно проводилась політика коренізації партійних кадрів. У зв'язку із цим було розгорнуто політику «еллінізації», «татаризації» та «романізації» серед греків Української СРР. Для управління зазначеними процесами було створено грецьку секцію Центральної комісії у справах національних меншин при ВУЦВК. Протягом 1924-1925 рр. секція виробила систему заходів стосовно етнокультурного відродження маріупольських греків.

Отже, грецьку ідентичність було зафіксовано в діяльності реального політичного суб'єкту влади. По-перше, це інститути влади: саму грецьку секцію при ВУЦВК та її представництва на місцях – 28 грецьких Сільрад у населених пунктах з переважною кількістю грецького населення. По-друге, створення кордонів для носіїв ідентичності – постановою Президіуму ВУЦВК від 19 січня 1926 року передбачено створення шести грецьких районів. По-третє, музей із його популяризаторською та дослідницькою етнографічною роботою. По-четверте, заклади освіти «рідною мовою». По-п'яте, публікації ЗМІ, література маріупольських греків та вистави грецького театру.

Задля встановлення чисельності греків, їх районування було проведено низку переписів населення. Переписом 1926 року було виявлено чисельні анклавні «грецького» населення у Маріупольській та Сталінській округах – загалом 63 населених пункти [9, с. 22]. На основі отриманих переписом відомостей з'явилась можливість автономізації певних районів із домінуванням «грецької національності» серед місцевого населення. Грецька секція запланувала шість грецьких районів та двадцять вісім грецьких сільрад.

Національні райони та сільради своїми заходами та самим фактом існування стверджували політичний зміст грецької ідентичності. Вона завдяки такому політичному значенню ставала важливою рисою життя. В одному з таких районів, Великоянісольському, планувалось зробити: «Забезпечити переклад вивісок установ з текстом національною мовою; У будинках культури та червоних кутках вивішувати лозунги національною мовою; Активу послідовно займатись питанням ліквідації національної неграмотності; Забезпечити перевід на національну мову діловодства Богатирського, Камарського, Улаклицького, Первомайського сільрад на тюрко-

татарський, Константинопольської на еллінську; Закупити спеціальну літературу національною мовою; Комплектувати штат установ національними кадрами за рахунок кращих ударників та колгоспників [10, арк. 123].

Носію грецької ідентичності в умовах політики «коренізації» відкривались можливості швидкого кар'єрного росту, що надавало практичне значення ідентифікації. З іншого боку постійна увага на ознаках грецькості фіксувала їх – робила стереотипом. Більше того, саме ті ознаки, які активізувала влада і ставали ознаками грецькості – маркерами грецької ідентичності.

Для з'ясування особливостей рідної мови приазовських греків, у 1925 р. було споряджено комісію ВУЦВК з обстеження грецького населення Сталінського та Маріупольського округів. На підставі отриманих звітів комісій, щодо схожості говірок греків із димотикою (народна грецька мова, сучасна офіційна мова Греції), на Першій всесоюзній нараді з питань освіти та культурного будівництва серед греків СРСР у 1926 році у Ростові-на-Дону офіційною мовою греків Приазов'я мала стати літературна мова Греції. Іншу частину греків – тюркофонів віднесено до татаромовних, тобто їх офіційною мовою мала стати кримськотатарська [6, с. 127]. Тобто інститути влади розпочали «вироджувати» рідну мову греків. Паралель «грек» – «грецька мова» – «мова держави Греція» давалася взнаки при виборі «рідної» мови маріупольських греків. Такі зусилля влади зустріли супротив, проте через відсутність письмових норм для кожного з різновидів усних норм у грецьких селах все ж новогрецька зайняла місце офіційної та рідної або ж «національної» мови греків України. При тому, що тільки груп діалектів налічувалось п'ять [5].

Закріплення новогрецької на позиції ознаки грецької національності проходило через офіційну документацію національних сільських та районних рад, шкільну і партійну освіту, літературу та театр. Література виконувала функції зразка письмової норми мови, а театр – зразка усної норми мови [11]. За сприяння грецької секції при ВУЦВК з'явилися Костан, Костоправ, Шаповалов – одні з перших письменників маріупольських греків, які взялися створювати власну грецьку мову – загальнозрозумілий зразок для усіх маріупольських греків-еллінофорів. Влада зі свого боку сприяла створенню періодичних видань національною мовою – це газета «Колехтивістис» та аркуш-вкладиш в газеті Приазовський пролетар. Видання виходили новогрецькою мовою. Ту саму мову мали використовувати актори маріупольського грецького театру: «Забезпечити переклад п'єс національною мовою, «... театр є основним і має обслуговувати все грецьке населення України...» Зайнятись підготовкою п'єс проводячи систематичні зайняття еллінською мовою, запросивши педагога-елліна, з грецької мови з артистами.» [12, арк. 146].

Фіксування новогрецької мови у статусі рідної мови маріупольських греків продовжувала система освіти, що створювалась органами радянської влади. Це пункти лікнепу, початкова та середня школа, партійні курси національної мови та педтехнікум. Тільки в Маріупольському окрузі шкіл, що обслуговують еллінське населення 4-річок – 16; 7-річок – 9; серед греко-татар: 4-річок – 10 та 7-річок – 6. В тому ж районі гуртків грамоти для комуністів «всього нацмовою 20 груп з них: еллінською 16, татарською – 4». [13, арк. 26-32].

Загалом на кінець 1931 року намічалось «перевести не менш ніж 50% лікнепу на грецьку мову. Охопити не менш за 25% грамотного грецького населення школами для впровадження національної грамотності а також організувати школи для навчання партійних та радянських працівників грецькій мові [14, арк. 117]. З метою найшвидшого запровадження постанови Уряду про еллінізацію національного району – РайОНО пропонує організувати один піврічний лікнеп (еллінський) для сільського

активу: сільради, кнс, сільбуду. Відвідування – обов'язкове. Керівництво лікпунктом покладається на тов. Елевтеріаді.» [15, арк. 7]. Така сама увага приділялась і партійній еліті нацрайонів та національних сільських рад: «Комісія нацмен вважає за необхідне для підготовки радянських кадрів /греко-еллінських та греко-татарських/ організувати Змісячні курси на місцях по сільрадам з охопленням: Сартана, Мангуш по 40, Урзуф, Старий Крим, Келлерівка, Чермалик, Македонівка по 30 осіб, всього 270 осіб (...) Зайняття загалом мають поставити собі за мету навчити курсанта читати та писати своєю рідною мовою.» [16, арк. 44].

Окрім мови, ознаками ідентичності виступали оригінальні риси одягу, побуту, звичаїв та їжі. Закріпленню цих ознак слугував музей та етнографічні виставки. Демонстрація ознак фіксує їх в пам'яті людей і також робить стереотипом – продемонстрована на виставці, визнана владою національна риса стає маркером ідентичності.

Маріупольський краєзнавчий музей створив грецьку секцію і отримувал на її утримання необхідну фінансову підтримку від Маріупольського окрвиконкому [16, арк. 44]. Влада вживала заходи аби демонструвати грекам зразки їх національного побуту – фактично навчали носіїв грецької ідентичності як бути греком в побуті. Наприклад, «Виставка грецького відділу при музеї краєзнавства ... буде переброшено у Мангуш та Сартану на час районних з'їздів» [17, с. 4]. Тобто еліта мала ознайомитись із тим що таке грецькість на практиці. Такій меті слугували й «національні вечори».

Наприклад, навесні 1929 року проведено «Вечір національних меншин» який відбувся для делегатів окружного з'їзду рад [18].

Окрім мовної політики та етнографічної владні інститути фіксували і саму грецьку ідентичність. Переписи населення та особисті громадянські документи в яких людина повинна була детермінувати себе із пропонованого переліку відомих на той час національностей. Національне самовизначення відбувалось за встановленою схемою: яка мова – така і нація. Наприклад у списках комуністів-робітників графа національність могла містити самоідентичність відповідну мовній: «греко-татар, греко-еллін», а рідна мова: «Турецько-татарський, кримсько-татарський, татарський, грецький, еллінський, грек-еллінський, греко-татарський» [19, арк. 8].

Розділення серед маріупольських греків на дві групи сталося за мовною ознакою, яка в часи коренізації була ключовою для розбудови владних інститутів та їх функціонуванні, підбору кадрів. Коренізація у випадку маріупольських греків перетворилась на еллінізацію та татаризацію. І відповідно на закріплення двох видів грецької ідентичності – греко-татарської та греко-еллінської. Так у Списку «Партія за нацознакою» містилися графи «Греко-татари» та «Еллінці» [20, арк. 31]. Тобто мовна різниця та завдання коренізації сприяли інституційному розділенню грецької ідентичності на два підвиди.

Завданий курс підтримували місцеві ЗМІ. Подібна термінологія з'явилась із необхідністю позначати заходи коренізації для одних та для інших, а популяризація цих термінів проходила за допомогою ЗМІ. Наприклад активно така термінологія застосовувалась в кінці 20-х коли розпочалась «еллінізація» [21] та «татаризація» [22] шкіл Маріупольського та Сталінського округів. Перша на рік раніше за другу: 1928 та 1929 відповідно.

Розрізнення двох створених груп серед греків, фактично запровадження двох нових соціальних ідентифікацій проходило не тільки в сфері використання мови але й і в культурно-побутовому плані: наприклад на вечорі національностей та в етнографічних виставках «греко-татари» та «греко-еллінці» презентувались окремо. Не як одна нація а як дві: наприклад, у переліку учасників виставки обидві групи

перелічені як самодостатні національності разом із ассірійцями, німцями та євреями [18]. Тобто таке позиціонування груп розділяло їх на дві нації із власними маркерами – і найголовніше – представники влади їх в такій презентації пізнавали як дві різні групи, визначаючи і маркери їх ідентичності окремо один від одного.

Політика еллінізації та татаризації проводилась до 1938 року. Коли було закрито останні школи із грецькою та татарською мовою навчання, закрито грецький театр, грецький педтехнікум та розпочато серію репресій проти маріупольських греків, яка відома в сучасній історіографії під назвою «Грецька операція».

На початку існування радянської влади грецьку ідентичність стала суспільно-політичним інструментом. Легітимація влади за допомогою створення інститутів влади для носіїв грецької ідентичності, виділення групи осіб за ознаками грецькості відбувалось двома окремими лініями заходів – Еллінізація і Татаризація.

Еллінізація та Татаризація охопивши ЗМІ, середню та початкову, партійну освіту, лікнепи, етнографічну роботу, літературу і театр сприяли подальшому перетворенню грецької ідентичності у етнонаціональну. Грецькість розумілась як політична ознака, а її носії як частина соціальної групи осіб, що мають відношення до Греції. Протягом політики еллінізації було вироблено систему ідентифікаційних ознак (маркерів ідентичності) для носіїв еллінської ідентичності: мова, обряди, одяг, їжа, антропологічні особливості та самоназва греко-елліниці та греко-татари.

Таким чином номінації «греко-татари» та «греко-елліни» виникли на зламі XIX-XX ст. Трансформація конфесійної грецької ідентичності в етнонаціональну призвела до розуміння невідповідності національного самовизначення «грек» та номінації розмовних ідіомів носіїв цієї ідентичності – грецька, татарська та турецька. Трактовку цих невідповідностей надали у націоналістичному розумінні. Ф.Хартахай та його наступники вказували на те, що греки із еллінськими мовами – чисті, а інші греки із другими мовами - «зтатарені» та «нечисті». В цей же час політична влада прийняла конструктивну участь у формуванні національних ідентифікацій. Політичні акції спричинювались завданнями коренізації. Вона проводилась двома потужними лініями – Еллінізацією і Татаризацією. Саме внаслідок цього виникло дві нові ідентифікації – «греко-татари» і «греко-елліни».

Отже політичний простір може формувати нові ідентифікації: справа лише за інструментарієм. І для України можливе формування національної ідентичності поверх етнічних.

Список використаної літератури

1. Національний склад населення України та його мовні ознаки за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року / Державний комітет статистики України, за ред. О.Г. Осауленка. – К., 2003. – 245 с.
2. Лойко Л. І. Етнополітична суб'єктність громадських організацій етнічних меншин України : дис... д-ра політ. наук : 23.00.05 / Лариса Іванівна Лойко. — К., 2006. — 473 с.
3. Сайт Федерації грецьких товариств України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.greeks.ua/content/kontakti_ua/ua
4. Нечипоренко З. В. Регіональні особливості політики коренізації (українізації) в УРСР [Рукопис] : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / З.В. Нечипоренко. - Черкаси : Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького, 2006. - 20 с.
5. Пономарьова І. С. Етнічна історія греків Приазов'я (кінець XVIII – початок XXI ст.) : Історико-етнографічне дослідження / І. С. Пономарьова. – К. : Реферат, 2006. – 300 с.

6. Якубова Л. Д. Мовна проблема та культурне життя маріупольських греків (середина 20-х – 30-і рр. ХХ ст.) / Л. Д. Якубова // Український історичний журнал. – 2004. – № 2. – С. 82-125.
7. Баранова В. В. Греки Приазовья: этническое самосознание и язык : дис. ... канд. ист. наук: 07.00.07 / Влада Вячеславовна Баранова. – СПб., 2006. – 214 с.
8. ДАДО. – Ф. 74, оп. 1. – Спр. 68.
9. Концерт грецького театру // Приазовский пролетарий. – 1937. – 14 квітня. (№ 85).
10. 2 З'їзд грецького нац. Району 8.11-10.11 1931р. // ДАДО. – Ф. Р 1346, оп. 1. – Спр. 222.
11. Протокол Міжвідомчої наради... // ДАДО. – Ф. 11, оп. 1. – Спр. 214.
12. Протокол бюро райкому за 1931 р. // ДАДО. – Ф. 152, оп. 1. – Спр. 56.
13. Протокол бюро Мангуського райкому за 1929 р. // ДАДО – Ф. Р 1346, оп. 1. – Спр. 165.
14. Протоколи бюро Мангуського райкому за 1929 р. // ДАДО. – Ф. Р 1346, оп.1. – Спр. 249.
15. Виставка грецького відділу при музеї краєзнавства // Приазовский пролетарий. – 1929. – 14 лютого (№37). – с. 4.
16. Вечір національних меншин // Наша правда. – 1929. – 24 квітня (№94). – С.2.
17. Список для нацмен-робітників греко-татар та греко-еллінів в організації КП(б)У «Азовсталь» // ДАДО. – Ф. 19, оп.1. – Спр. 299. – Арк. 8.
18. ДАДО. – Ф. 294, оп. 1. – Спр. 103. – Арк. 31.
19. Еллінізація грецьких шкіл // Приазовский пролетарий. – 1928. – 21 вересня (№220). – с. 2.
20. Татаризація шкіл у греко-татарських селах // Приазовский пролетарий. – 1929. – 19 лютого (№41). – С. 2.
21. Первая всеобщая перепись населения Российской Империи 1897 г. Распределение населения по родному языку и уездам 50 губерний Европейской России: Мариупольский уезд весь [Электронный ресурс] // Сайт Демоскоп. – Режим доступа: http://demoscope.ru/weekly/ssp/rus_lan_97_uezd.php?reg=437
22. Маріуполь и его окрестности. – Мариуполь : Типо-Литография А. А. Франтова, 1892 год.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2013 р.

V. Ivackiy

GREEK-TATARS AND GREEK-HELLENES: THE HISTORY OF THE IDENTIFICATIONS

The article traces the emergence of two Greek identities: Greek Tatars and Greek Hellenes. Identifies factors of their occurrence, time of occurrence, the main factors for their development. The place of indigenization policy in the USSR in the process of transformation of the Greek identity in ethnic and national denominational.

The aim of the study is to identify sources and factors of the partition of the Ukrainian Northern Azov Greeks into two subgroups - Greek Tatars and Greek Hellenes.

Nominations "Greek Tatars" and "Greek Hellenes" appeared on the turn of the nineteenth and twentieth centuries. Transformation of Greek religious identity in ethno-national identity has led to an understanding of dissonance between national self-determination "Greek" and idiom`s nominations of this identity - Greek, Tatar and Turkish. Interpretation of these discrepancies provided in the nationalist sense. F.Hartahay and its successors pointed out that the Greeks of the Hellenic language and other Greeks in the other language is different communities. At the same time, political power took a constructive part in the formation of national identities. Government policy was carried out in the framework of

"indigenization". It held two powerful lines - Hellenization and Tatarization. Two new identification appeared therefore - "Greek Tartars" and "Greek Hellenes".

Key words: Greek identity, confessional identity, ethno-national identity, policy of "indigenization", Greek Tartars, Greek Hellenes.

УДК 930(477):94(477)«1850/1860»(043)

І.Г. Клєр

ПЕТЕРБУРЗЬКА УКРАЇНСЬКА ГРОМАДА У ДОСЛІДЖЕННЯХ ІСТОРИКІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Стаття присвячена дослідженню комплексу історіографічних проблем, пов'язаних з висвітленням питань щодо утворення та діяльності в середині ХІХ ст. першої української громади в Петербурзі. Дослідження цієї проблеми орієнтоване на історіографічні аспекти стосовно аналізу причин виникнення громади, її просвітницької діяльності. Особливу увагу приділено історіографічному аналізу громадівської діяльності М. Костомарова. Охарактеризовано особливості розробки цієї теми за історіографічними періодами кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Ключові слова: Петербурзька українська громада, громадівський рух, просвітницька діяльність, історіографія.

Утворення першої української громади в Петербурзі мало велике значення для всього українського громадівського руху другої половини ХІХ ст. Діяльність цієї громади відображена в працях багатьох істориків. Є наукова потреба проаналізувати історіографічний аспект щодо діяльності Петербурзької української громади.

Досліджувана проблема викликає значний науковий інтерес серед істориків. Хоча, не зважаючи на це, існує багато нез'ясованих моментів, суперечливих фактів щодо діяльності першої громади українців у Петербурзі. Не існує узагальнюючої роботи з цієї теми, отже потрібно досліджувати це питання.

Досліджувана тема висвітлювалася в працях деяких істориків. Відомий дослідник українського громадівського руху ХІХ ст. М. Антонович зробив вагомий внесок у дослідження питання часу щодо утворення Петербурзької громади. Дослідник зазначав, що до 1905 р. відомості про громаду замовчувалися, зменшення урядового тиску на дослідників почалося лише на поч. ХХ ст. В цей період багато учасників громад повмирали, а охочих писати про неї було занадто мало. На думку дослідника, в радянський час замовчувалися дані про причини виникнення громад та їх просвітницьку діяльність і дотепер багато відомостей нез'ясовані та зберігаються у архівах.

М. Антонович зазначав, що відсутнє не лише цілісне дослідження про громадівський рух, але немає також відомостей про деякі окремі громади. Дуже мало відомо про утворення та діяльність першої Петербурзької громади [1]. Дуже важко назвати час утворення громади, аналізуючи спогади її колишніх діячів З. Недоборовського та Менчиця. Автор відзначив недостатність джерел з цієї теми [2].

Досліджуючи історіографію Петербурзької громади не можна не приділити увагу одному з її засновників М. Костомарову. У дискусії М. Драгоманова з Б. Грінченком мова йшла про роль М. Костомарова в українському національному русі [3]. У монографії Ю. Пінчука «Исторические взгляды Н.И. Костомарова Критический очерк»,